

Əhməd Cavad - 130

Görkəmli Azərbaycan şairi və ictimai xadimi, Milli Dövlət Himninin mətninin müəllifi Əhməd Cavad - Cavad Məhəmmədəli oğlu Axundzadənin anadan olmasının 130 ilini tamam olur. Əhməd Cavad Azərbaycan dövlətçiliyi və ədəbiyyatı tarixində türkçü, istiqlalçı şairlərimizdən biri kimi şərfləli yer tutur.

Əhməd Cavad M.F.Axundzadə, H.Zərdabi, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Topçubaşov, İ.Kaspıralı, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, M.Hadi, H.Cavid

mətçi kommunistlər oynayıb.

"Ədəbiyyat cəmiyyəti"ndə 7 dərnək fəaliyyət göstərib. Ə.Cavad Şərqi ədəbiyyatı dərnəyinin rəhbəri olub. Onun çalışdığı ədəbi dərnəklər əsasən, xalq ədəbiyyatı, rus ədəbiyyatı, Şərqi ədəbiyyatı və tənqid məsələlərini əhatə edib. Cəmiyyət Ə.Cavadın təşkilatlığı ilə M.Füzulinin 400 illik yubileyini keçirib. Şair giriş nitqi söyləyib, "Füzuli" şeirini çap etdirib. Ə.Cavada Füzuli təsiri Abdulla Surdan gəlib. Tofiq Fikrətin de təsiri olub.

Hüseyin Cavid və Əhməd Cavad:

Milli istiqlal şairi

və başqaları ilə başlayan Azərbaycan milli ideyası və türkçülük məfkurəsinin davamçısıdır. Onun adı milli azadlıq və istiqlal ideyaları ilə möhkəm bağlıdır. Bu baxımdan respublika Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2022-ci ildə görkəmli sənətkarın anadan olmasının 130 illiyi münasibətlə verdiyi Sərəncam, şairin dövlət səviyyəsində yubileyinin keçirilməsi tarixi əhəmiyyətə malikdir. Sərəncamda Əhməd Cavad görkəmli şair, maarifçi və ictimai xadim, Azərbaycan poeziyasında yeni bir ədəbi məktəbin təməlçisi, milli azadlıq və istiqlal uğrunda mübariz, yaradıcılığı dövrün ictimai-siyasi mənzərəsini dolğun əks etdirən sənətkar kimi qiymətləndirilir.

Əhməd Cavaddan danışmaq onun Azərbaycan, Türkiye, Gürcüstan, Rusiya və ümumən, Şərqi və Avropa ədəbi-ictimai mühiti ilə bağlılığından danışmaq deməkdir. Biz çalışacaq ki, Ə.Cavadı bütün yönləri ilə deyil, daha çox mahiyyəti üzrə bəlgələyək. Əhməd Cavad haqqında akademik Bəkir Nəbiyev, professorlar Nazif Qəhrəmanlı (Ələkbərli), Əli Saləddin, Təyyar Salamoğlu və başqaları kitab, monoqrafiya, Ə.Ağayev, Y.Qarayev, T.Mahmud, Y.İsmayılov, A.Abbas, R.Həsənov, N.Axundzadə, S.Gəncəli, M.Aslan, N.Yaqublu, A.Əliyeva, S.Sərxanlı, B.Əhmədov, A.Şəfizadə, K.Muradov, A.Şərifov, Ə.Əfəndiyev, A.Turan və başqaları məqalə yazıb, söz deyib və onları təkrarlamağa lüzum yoxdur.

Ə.Cavad 1915-ci ildə Süleyman bəyin qızı Şükriyyə xanımla tanış olub, 1917-ci ildə onunla evlənib. Niyyazi, Aydin və Yılmaz adlı övladları olub. Şükriyyə xanım Batumda, gimnaziyada oxuyub, fəqət təhsili yarımcı qalıb, ərinin "xalq düşməni" kimi ifşa etmədiyinə görə 7 il Qazaxıstanda sürgün həyatı keçirib. Atası Süleyman bəy Tulumbazadə - Bejanidze rus, ərəb, fars, türk dillərini biliib, Batumda sosial-demokrat hərəkatında fəal iştirakına görə çar hökuməti tərəfindən Krima sürgün edilib. Oradan Bakıya gələ bilib, Musa Nağıyevin köməyi ilə məktəbə müəllim düzəlib.

Şair Qafqaz şeyxülislamı M.Pişnamazzadəye imtahan verib, türk və fars dili müəllimi ixtisasına yiyələnib, N.Nərimanov adına texnikumda dərs deyib, Gəncədə, Qubada müəllim işləyib, Kənd Təsərrüfatı İnstututunda kafedra müdürü, dosent, professor vəzifəsində çalışıb, Gəncə Dövlət Dram Teatrında ədəbi hissə müdürü olub, maarifçilik edib.

Onu əhatə edən ictimai-siyasi mühit necə olub? Müsavat partiyası, Gəncə təşkilatının 1920-ci illərə qədərki fəaliyyəti, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin milli mübarizəsinin Gəncə mühiti, Birinci Dünya mühərbi ərefəsində Rusiyada və Azərbaycanda iqtisadi vəziyyətin pisləşməsi, mühərbiyənin başlanması, rus-erməni təxribatları, xalqın təşkilatlanması, Gəncədə "Difai", "Müdafiə", "Aləmi-mərkəziyyə" kimi milli-siyasi təşkilatların yaranması, ermənilərin Anadoluya dolması, türk kəndlərində qırğınların törədilməsi, türk hökumətinin onları yeni yaşayış yerlərinə köçürmələri, türkərin qacqın həyatı, Batumda qacqınlara yardım komitəsinin yaradılması, Ə.Cavadın türk qacqınlarına kömək cəmiyyətini təşkil etməsi onu ictimai-siyasi və ədəbi-mədəni mühitə gətirib çıxaran amillər olub.

Şair 1906-ci ildə, 14 yaşında anası ilə birlikdə Gəncəyə gelib... "Gəldim Gəncəyə" şeirini yazıb. Gəncə Milli Komitəsi və gənclik təşkilatının işində iştirak edən Ə.Cavad türk əsərlərinə qayğı və kömək göstərib. 1920-ci illərin əvvəllerine qədər əsərən, Gəncədə Batumda, Tiflisdə yaşayıb. On illərdə də Bakıya köçüb, ədəbi dərnəklərdə iştirak edib.

Onun Hüseyin Cavidlə tanışlığı Gəncədən, məktəbi-ruhaniyyədən başlayıb. 1909-1911-ci illərdə Cavid ona dərs deyib. 1912-ci ildə Ə.Cavadın müəllimi Abdulla Sur dünyasını dəyişib. Bu münasibətlə H.Cavid məqale yazıb, məqalənin içərisində isə Ə.Cavadın şeirindən parça verib. Ə.Cavad isə H.Cavid və Ö.F.Nemanzadəni müdafiə edən məqalələrlə mətbuatda çıxış edib. H.Cavid və Ə.Cavad "Ədəbiyyat cəmiyyəti"nin feal üzvləri olub.

H.Cavidlə Ə.Cavad yaradıcılığının oxşar poetik xüsusiyyətlərində yazişlər. Düz 1930-cu illərə qədər, Ə.Nazim "Cavad-Cavid ədəbiyyatı" ifadəsini işlədib. Halbuki, onların fərdi üslubu başqa-başqadır... Professor N.Qəhrəmanlı: "Cavid romantidirsə, Cavad həm də reallıq aşiqidir. Caviddə fikir lirik qəhrəmandan göylər yüksəlirsə, Cavadda mənəvi fikir özünə, çıxış nöqtəsinə qaydır". Və sair...

Ə.Cavad 1910-cu ildə bədii yaradıcılığa başlayıb. 1916-ci ildə ilk kitabı olan "Qoşma" "Açıq söz" qəzətinin idarəsi tərəfindən nəşr edilib. 1919-cu ildə isə şairin "Dalğa" toplusu çap olunub. Bədii yaradıcılıq metodu etibarilə romantik ruhlu (ideyalı, təxəyyüllü) realistdir. O, romantik, simolist, dekadent, realist şeirlər müəllifi kimi tanınıb. Şairin bədii dili xalq dili, xalq koloritində, aşiq şeiri üslubuna, ənənələrinə əsaslanıb. M.Ə.Rəsulzadə yazır ki, "Ə.Cavad daha ziya-de heca vəzni ilə lirik parçalar yazır və bu lirizmə eyni zamanda milli və siyasi həyəcan qatırıd". Şairin poeziyasında lirizm, bədən və nikbin rənglər, fərdi və ictimai duyğular birləşib.

Əhməd Cavad 1918-1920-ci illərdə, 26-28 yaşlarında Azərbaycan milli istiqlalının yorulmaz təbliğatçısı olub. M.Ə.Rəsulzadə onun yaradıcılığına yüksək qiymət verib: "Milli qurttuluş hərəkatının, Azərbaycan ruhunun həssas tellərinə təsir dərəcəsinə əks etdirən milli şair Əhməd Cavadın 28 May - İstiqlal Günü münasibətlə hərriyyət pərisinə müraciət etdiyi "Nəden yarandın" parçası son dərəcə lirikdir". Ə.Cavad Milli Dövlət Himnimizin mətnini yazıb. Onun şeirlərində kədər, ələm siziltəri da var. Başa düşüləndir. Doğma balası dünyasını dəyişib, cümhuriyyət devrilib, hakimiyyət bolşeviklərə keçib, müsavatçılar, ittihadçılar, sosialistlər etibarsız sayılıb, təqiblər güclənib. Ə.Cavad fatalizmə, qəcilməzliyə haqq verib. Marksist tənqidçilər bu səbəbdən onu "subyektivizmə", "həyatdan narazılıqda" təqsirləndirib.

Poeziyasının güclü ideyası azadlıq və istiqlalla bağlı olub (bu, C.Cabbarlı və A.Ildırıma da aiddir). Onun 1918-ci illər şeirləri əsasən, azadlığı, ilk Azərbaycan Respublikasının uğurlarına həsr edilib. Azərbaycan və ana mövzusu ilk dəfə Ə.Cavadın şəxsində işlənib. Sonra bu mövzunu Ə.Cənnəti, Ə.Müznib, Ə.Yusif, C.Cabbarlı, M.Şəhriyar, M.Müşfiq, S.Vurğun və başqaları davam etdirib.

Sənətkar rus klassiklərini də oxuyub. Xüsusi, onlardan tərcümələr edib. A.Puşkinin "Kapitan qızı", "Tunc atı", İ.Turgenevin "Atalar və oğullar", V.Kinin "O tayda", M.Qorkinin "Mənim darülfünunum", "Çocuqluq", T.Şevçenkonun "Kobzar", "İşçi qadın" əsərlərini dilimizə çevirib... "Azərnəş" redaktor olarkən tərcümə işi ilə daha ardıcıl məşğul olub.

Şair gürcü dilini də biliib. 1929-cu ildə nümayəndə heyəti: C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqqverdiyev, H.Cavid, C.Cabbarlı və M.Müşfiqlə birlikdə Gürcüstana gedib. 1934-1936-ci illərdə də Azərbaycan Yəzicilər İttifaqının ezamiyəti ilə orada olub. Gürcüstanın gözəllikləri, Acaristan və Abxaziyanın əhalisi, həyat və məsələləndən geniş bəhs edib. 1915-1916-ci illərdə "Açıq söz" qəzətində "Acarlı məktubları" silsiləsini çap etdirib. Şairin tərcümələri maraqlıdır. 1930-cu illərdə rus və dördüncü ədəbiyyatından çoxlu tərcümə 1928-1937-ci illərdə ardıcıl tərcümə kitabları nəşr olunub. Ə.Cavad V.Sekspirin "Otello" pyesini mənzum formada, (Həsən Vazirov, Cəfər Cabbarlı, Xəlil İbrahim) rəşadətli tarixində yaşayır..

him və H.Səbrinin tərcümələri də olub), "Romeo və Cülyetta"ni mənsur şəkildə dilimizə çevirib. Hətta "Yuli Sezarın" tərcüməsi üçün müqaviləsi də olub. Şair K.Hamsunun "Acliq", B.Kinin "O tayda", Koninin "Od uğrunda mübarizə", F.Rabenin "Qarqantua və Pantakruel", Ş.Rustavelinin "Pələng dərisi geymiş pəhləvan" əsərlərini Azərbaycan dilinə çevirib.

Sənətkar Azərbaycan Cumhuriyyəti ilə Türkiye arasında ilk əlaqə yaradılardan biri olub, 1918-ci ildə Bakıya gələn türk ordusunu salamlayıb.

Onların şərəfinə "Türk ordusuna", "Bismillah" şeirlərini yazıb... O,

Müsavat MK və Gəncə şəhər şöbəsi

adından Ələkbər Rəfibəylinin ölümü

ile bağlı nitq söyləyib, İ.Kaspıralıya

məqalə yazıb, ölümünə şeir həsr

edib, onu yüksək qiymətləndirib. Yaradıcılığının ana xətti türkçülük, dil, din həmrəyliyi olub. "İstanbul" şeiri

nın də müəllifidir. 1912-ci ildə, 20 ya-

şında türk ordusuna gedib, könüllü

dəstəyə qəbul olunub. Bolqarlarla

qarşı hərbi əməliyyatlarda iştirak

edib. 1912-1913-cü illərdə Balkan

mühərbiyəsində olub. 1916-1918-ci il-

lərdə Türkiyədə yaşayıb.

1923-cü ilin əvvəllərində Seyid Hüseyin, Xəlil İbrahim, Cəfər Cabbarlı və Əhməd Cavad həbs olunub.

Guya müsavatçıların Türkiyəyə keç-

məsinə yardımçı olublar.

Ə.Cavad 1928-ci ildə, 36 yaşında

Türkiyə mətbuatında, "İstiqlal uğrunda" məcmuəsində 10-15 şeirini dərc

etdirib. Bu jurnalda Gültəkin, Ümgül-

süm və Sənənin da şeirləri çap olunub...

Latın dilinə keçməyin təşəbbüs

karı da olub. "Yeni türk əlifbaçılı-

rı" şeirini yazıb.

Mücadiləçi 1929-cu ili daha gər-

gin keçirib. Həmin ildə onun əleyhi-

"Cavadın yolu" məqaləsi dərc

olunub. Bu səbəbdən "Şiddətli pro-

testo edirəm", "İzah" məqalələrini

yazıb. Sənətkar 1928-1929-cu illər-

de, 36-37 yaşlarında "pantürkizm"de

günahlandırılıb. Xırda burjua yazıçısı,

fitnə və təxribat dövrünün nümayən-

dəsi kimi qiymətləndirilib. O, bolşevizmin

Türkiyəyə, türkçülüyə, türk birlili-

yeniləmə həcüməti olaraq "Türk-

kiyə casusu" da adlandırılıb.

1937-ci ilin mart ayında, 45 yaşında

Ə.Cavad Yəzicilər İttifaqının üzv-

lüğündən azad edilib. May ayında

həbs olunub. Bir sıra görkəmli ziyan-

ızı məhkum nömrəsi 12493 olub,

24-cü Əhməd Cavad. Şairin arxivis-

tintaq işinin nömrəsi 956702 olub.

12493/24 nömrəli iş qovlugunda əllə

yazılmış protokollar, şahid ifadələri,

hökəm, arayış, çıxarış, məktub, zə-

manət, rus makinasında necə gəldi

yazılmış "Göygöl" şeiri saxlanıb.

Ə.Cavad "Göygöl" şeiri ilə bərabər,

"Kür" şeirinə görə də ittihəm edilib.

Evinin axtarış zamanı əmlak siyahı-

sında M.Ə.Rəsulzadənin şəkli, Kaut-

skinin, Buxarinin kitabları, H.Zeynallı

və V.Xuluflunun bəzi əsərləri, "Türk

sözü" qəzeti, "Dalğa" kitabçası, 3